

**Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра загальної та диференціальної психології**

**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ: ТЕОРІЯ, ДОСВІД, ПРАКТИКА»**

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ
Всеукраїнської науково-практичної конференції
24-25 квітня 2025 року**

Одеса

2025

УДК 159.9: 37.015.3

А 43

Друкується за ухвалою Вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (протокол № 16 від 29.05.2025 року)

А 43 Актуальні проблеми сучасної психології: теорія, досвід, практика / Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 24-25 квітня 2025 року) / за ред. М.Й.Казанжи. Одеса: Університет Ушинського, 2025. 718 с.

Редакційна колегія: Казанжи М.Й., доктор психологічних наук, професор; Саннікова О.П., доктор психологічних наук, професор; Дідух М.Л., доктор психологічних наук, доцент; Водолазська О.О., кандидат психологічних наук, доцент; Бринза І.В., кандидат психологічних наук, доцент; Борисова О.О., кандидат юридичних наук, доцент; Василенко І.А., кандидат психологічних наук, доцент; Ульянова Т.Ю., кандидат психологічних наук, доцент; Черножук Ю.Г., кандидат психологічних наук, доцент; Оріщенко О.А., кандидат психологічних наук, доцент.

Збірник призначений для фахівців у галузі психології, наукових дослідників і практиків, викладачів закладів вищої освіти, педагогів і вихователів, докторантів, аспірантів та студентів. Рекомендації щодо впровадження результатів конференції полягають у підвищенні обізнаності науковців, викладачів і аспірантів щодо наслідків та перспектив становлення особистості у невизначеному світі та можливостей практичного використання досягнень загальної психології, психології особистості, історії психології тощо в сучасних умовах освіти та науки.

Матеріали опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність викладеного матеріалу покладено на авторів статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

ISBN 978-617-7757-40-4

©Автори статей, 2025
© Університет Ушинського

2025

5. Міністерство охорони здоров'я України. Статистичні дані про психічне здоров'я населення в умовах війни. МОЗ України. Київ, 2024.

6. Мішиєв В.Д., Михайлов Б.В., Гриневиц Є.Г., Омелянович В.Ю. Розлади психічної сфери внаслідок бойових дій: навчальний посібник. 2-е вид., переробл. та доповн. К.: ВСВ «Медицина», 2024. 167 с.

7. Центр громадського здоров'я України. Психічне здоров'я українців під час війни: результати опитувань. ЦГЗ України. 2023. URL: <https://phc.org.ua/>

УДК 159.9

Савенкова І. І.,

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри клінічної психології та психічного здоров'я,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Убірія Є.О.,

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої
освіти за спеціальністю 053 Психологія,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ТРИВОЖНІ РОЗЛАДИ У ПІДЛІТКІВ З АУТИЗМОМ: МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ, КЛІНІЧНІ ПРОЯВИ ТА ЕФЕКТИВНІ ПІДХОДИ ДО ТЕРАПІЇ ТА ПІДТРИМКИ

Анотація. Розлади аутистичного спектра (РАС) супроводжуються високою частотою коморбідних тривожних станів, що погіршують якість життя та соціальну адаптацію підлітків. Підлітковий вік

характеризується гормональною та психологічною перебудовою, що може загострювати тривожні симптоми. Метою дослідження є виокремлення особливостей розвитку тривожних розладів у дітей з аутизмом та створення програми для батьків/вихователів/фахівців, що працюють з даною групою дітей. Основним завданням дослідження буде вивчення патогенезу тривожних розладів у підлітків, визначення відмінностей у клінічних проявах тривожних розладів у підлітків з аутизмом та без нього, оцінка існуючих терапевтичних підходів та створення ефективної програми для батьків та вихователів підлітків з аутизмом, що допоможуть розпізнати та коригувати тривожні розлади у зазначеної групи підлітків.

Ключові слова: тривожні розлади, аутизм, підлітки, коморбідність, соціальна адаптація, психотерапія, патогенез.

Abstract. Autism spectrum disorders (ASD) are often accompanied by a high prevalence of comorbid anxiety conditions that negatively affect the quality of life and social adaptation of adolescents. Adolescence is marked by hormonal and psychological changes that can exacerbate anxiety symptoms. The aim of this study is to identify the specific features of anxiety disorder development in children with autism and to develop a support program for parents, educators, and professionals working with this population. The main objectives include studying the pathogenesis of anxiety disorders in adolescents, identifying clinical

differences in anxiety manifestations between autistic and neurotypical adolescents, evaluating current therapeutic approaches, and designing an effective intervention program to help parents and caregivers recognize and address anxiety disorders in adolescents with autism.

Key words: anxiety disorders, autism, adolescents, comorbidity, social adaptation, psychotherapy, pathogenesis.

Тривожні розлади при аутизмі мають комплексну природу, що включає наступні фактори.

Нейробіологічні механізми. У підлітків з РАС виявлено дисфункцію лімбічних структур (мігдалеподібного тіла) та передньої поясної кори, що пов'язано з підвищеною реактивністю на стресові стимули та формуванням генералізованої тривоги [12].

Генетична схильність. Поліморфізми генів, відповідальних за регуляцію серотонінової системи (SLC6A4) та дофамінових рецепторів (DRD4), підвищують вразливість до тривожних розладів у осіб з РАС [6].

Сенсорна гіперчутливість. Надмірна сенсорна чутливість призводить до хронічного стресу та унікаючої поведінки, що посилює тривожні реакції [8].

Психосоціальні фактори. Соціальна ізоляція, булінг у школі та нерозуміння однолітками сприяють розвитку тривожності [3, 4].

Існують певні відмінності тривожних розладів у підлітків з аутизмом та нормотипових однолітків:

- вербалізація емоцій. Підлітки з РАС частіше не можуть чітко описати внутрішні переживання, що ускладнює клінічну оцінку тривоги [7].

- специфічні фобії. Страх порушення рутини, сенсорних перевантажень або незнайомих об'єктів є типовим для РАС і відрізняється від соціальних чи генералізованих фобій нормотипових підлітків [5].

- соматичні прояви. Головні болі, біль у животі та порушення сну часто маскують тривожні стани в РАС [5].

При діагностиці тривожних розладів у дітей з аутизмом важливо приділити увагу диференціації симптомів аутизму і тривожних розладів. Труднощі в діагностиці пов'язані з тим, що деякі прояви тривоги можуть бути помилково прийняті за основні симптоми аутизму та навпаки. Ситуація ускладнюється тим, що серед психодіагностичного інструментарію, валідного на території України, відсутні методики по вимірюванню рівня та проявів тривожності, що враховують специфіку аутистичних дітей. Найбільш специфічним інструментом для РАС є Anxiety Scale for Children with Autism Spectrum Disorder (ASC-ASD), розроблена у 2016 р. групою вчених [10]. Ця шала враховує сенсорні, соціальні та ритуальні компоненти тривоги, характерні для РАС, але, на жаль, вона не доступна українським фахівцям (не перекладена та не адаптована для українців).

Доцільним при вивчення особливостей тривожних розладів у дітей з аутизмом є комплексний підхід. Опитування підлітка, його батьків та педагогів у

поєднанні з клінічним спостереженням, оцінка змін поведінки у різних середовищах забезпечує більш точну діагностику [2, 10].

Важливо також чітко відрізнити стереотипії та ритуальні поведінкові патерни РАС від obsесивно-компульсивних симптомів генералізованої тривоги [12].

Дослідники відмічають деякі кореляції між рівнем тривоги у підлітків з РАС та іншими чинниками. Зокрема, це:

- рівень інтелекту. У підлітків з РАС без інтелектуальних порушень спостерігається більш висока поширеність тривожних розладів [14].

- супутня психопатологія. Коморбідність з obsесивно-компульсивним розладом, депресією та РДУГ підвищує тяжкість тривожних симптомів [12].

- сімейний контекст. Високий рівень тривоги в батьків корелює з вищими показниками тривожності в підлітків з РАС [13].

Ефективна допомога підліткам з аутизмом та тривожними розладами має базуватися на комплексному підході.

- Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ). Адаптовані модулі КПТ демонструють значне зниження тривожності в підлітків з РАС [9].

- Сенсорна інтеграція. Програми СІ зменшують фізіологічну збудливість та підвищують здатність до саморегуляції [11].

- Навчання батьків. Семінари та тренінги допомагають батькам створити підтримуюче середовище і коригувати поведінкові інтервенції [3, 4].

- Медикаментозна підтримка. Селективні інгібітори зворотного захоплення серотоніну можуть використовуватися при тяжких генералізованих тривогах за призначенням психіатра [6].

Висновки. Патогенез тривожних розладів у підлітків з аутизмом є мультифакторним і включає нейробіологічні, генетичні та психосоціальні складові. Специфічні особливості проявів (сенсорні фобії, ритуали, вербалізація) потребують адаптованих діагностичних інструментів в українському психологічному просторі, таких як ASC-ASD. Комплексні програми терапії, що поєднують КПТ, сенсорну інтеграцію та сімейні тренінги, є найбільш перспективними для зниження рівня тривоги та покращення соціальної адаптації підлітків з РАС.

Література:

1. Бочелюк В.Й., Панов М.С., Позднякова О.Л., Турубарова А.В. Аутологія: теорія і практика. Запоріжжя: Хортицька національна академія, 2018. 590 с.

2. Островська К.О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом: монографія. Львів: Тріада плюс, 2012. 280 с.

3. Скрипник Т. Програма розвитку дітей із розладами аутистичного спектра «Розквіт»: методичні

рекомендації. Київ: Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2013. 80 с.

4. Тривожні розлади: особливості перебігу, діагностування та лікування. *NeuroNEWS*. 2019. №10(111). С.37-40.

5. Діагностика та лікування тривожних розладів у дітей і підлітків. *NeuroNEWS*. 2020. №9(120). С.48-54.

6. Connolly S. D., Bernstein G. A. Practice parameter for the assessment and treatment of children and adolescents with anxiety disorders. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 2020. Vol.59(10). P.1102-1124.

7. Kerns C. M., Newschaffer C., Berkowitz S., et al. Capturing the complexity of anxiety in youth with autism spectrum disorder: application of the anxiety scales from the CAS. *Autism Research*. 2015. Vol.8(1). P.38-48.

8. Mazurek M. O., Shattuck P. T., Wagner M., Cooper B. Prevalence and correlates of bullying involvement among adolescents with an autism spectrum disorder. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*. 2019. Vol. 173(11). P.1093-1101.

9. Reaven J., Blakeley-Smith A., Nichols S., Hepburn S. Facing Your Fears: Group therapy for managing anxiety in children with high-functioning autism spectrum disorders. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing, 2011. 240 p.

10. Rodgers J., Glod M., Connolly B., et al. Development of the anxiety scale for children with autism spectrum disorder (ASC-ASD). *Autism Research*. 2016. Vol. 9(11). P. 1205-1215.

11. Schaaf R. C., Schoen S. A., Smith Roley S., et al. An intervention for sensory difficulties in children with autism: a randomized trial. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 2014. Vol. 44(7). P. 1493-1506.

12. Van Steensel F. J. A., Bögels S. M., Dirksen C. Anxiety disorders in children and adolescents with autistic spectrum disorders: a meta-analysis. *Clinical Child and Family Psychology Review*. 2011. Vol.14(3). P. 302-317.

13. Vasa R. A., Mazurek M. O., Kanne S. M., et al. Assessment and treatment of anxiety in youth with autism spectrum disorders. *Current Psychiatry Reports*. 2016. Vol. 18(7). P. 62.

14. Wood J.J., Drahota A., Sze K., et al. Cognitive behavioral therapy for anxiety in children with autism spectrum disorders: a randomized, controlled trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2020. Vol. 61(2). P.160-167.

УДК: 159.923

Разборська А.О.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Анотація. У статті представлено результати теоретико-емпіричного дослідження взаємозв'язку між

Пахлеванзаде Ю.С. Особливості прояву афективних розладів особистості та шляхи реабілітації.....	618
Савенкова І.І., Сєвцов С. Нейрокогнітивна діагностика керуючих функцій головного мозку.....	627
Носач С. Порівняльний аналіз посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та комплексного посттравматичного стресового розладу (кПТСР): причини, симптоматика, діагностика та психореабілітація.....	637
Савенкова І.І., Убірія Є.О. Тривожні розлади у підлітків з аутизмом: механізми розвитку, клінічні прояви та ефективні підходи до терапії та підтримки.....	645
Разборська А.О. Емоційний інтелект як чинник формування особистісної зрілості майбутніх психологів.....	652
Саннікова А.О. Страхи, що супроводжують публічні виступи.....	664
Бедан В.Б., Деміркая Е.М. Психосоматичні, емоційні та когнітивні прояви у осіб, які пережили травмуючу ситуацію.....	676
Вукова S. Emotional modality of human experience of success.....	685
Дідух М.Л., Веприцька О.М. Стан емоційного здоров'я сучасного студентства.....	690
Дідух М.Л., Бурашніков А.П. Особливості стресостійкості та стресоподолання у осіб з різним травмивним досвідом.....	701
Sorochenko O. Stress factors and their impact on the stress resistance of military personnel.....	709
ЗМІСТ	714